

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 10-07-2020 r.

Adam Bodnar

KMP.574.2.2020.RK

**Pan
Łukasz Szumowski
Minister Zdrowia**

ul. Miodowa 15
00-952 Warszawa

Wielce Szanowny Panie Ministrze,

Rzecznik Praw Obywatelskich wykonuje funkcję niezależnego organu monitorującego sytuację osób pozbawionych wolności - Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej KMPT, Krajowy Mechanizm), działającego na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, dalej OPCAT¹.

Działalność KMPT w tym obszarze polega na regularnym monitorowaniu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności i warunków ich pobytu, w celu wskazania odpowiednim władzom obszarów ryzyka, stwarzających możliwość wystąpienia tortur lub innych form złego traktowania oraz rekomendowanie rozwiązań, które pozwolą na zapobieganie takim sytuacjom². Idea OPCAT opiera się na współpracy krajowych mechanizmów prewencji tortur z władzami państw, w których sprawują swój mandat. Powinny one analizować przedstawiane rekomendacje i nawiązywać z mechanizmami prewencji dialog na temat możliwych środków ich realizacji³.

¹ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r., poz. 627) i art. 3, art. 4, art. 17-23 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192).

² Zob. art. 19 OPCAT.

³ Zob. art. 22 OPCAT.

W celu umożliwienia Rzecznikowi realizacji działań prewencyjnych, art. 20 OPCAT, przyznaje mu prawo:

- a) dostępu do wszystkich informacji dotyczących liczby osób pozbawionych wolności w miejscach zatrzymań, liczby tych miejsc oraz ich położenia,
- b) dostępu do wszystkich informacji dotyczących traktowania tych osób, jak również warunków ich zatrzymania,
- c) dostępu do wszystkich miejsc uwięzienia, ich instalacji i urządzeń,
- d) możliwość odbywania prywatnych rozmów bez świadków z osobami pozbawionymi wolności, bądź osobiście, bądź poprzez tłumacza, jeśli uznane to zostanie za niezbędne, jak również z każdą inną osobą, co do której KMPT uzna, że może ona dostarczyć stosownych informacji,
- e) swobodę wyboru miejsc, które zechce odwiedzić, oraz osób, z którymi zechce odbyć rozmowy.

Zgodnie z definicją wyrażoną w art. 4 OPCAT, miejscami zatrzymań są wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą Rzeczypospolitej Polskiej gdzie przebywają, lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności, na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem. Z kolei pozbawienie wolności oznacza jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej.

Miejscem zatrzymań jest również nadzorowany przez Pana Ministra Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dyssocjalnym w Gostyninie, który był już wizytowany przez przedstawicieli Krajowego Mechanizmu. Ostatnia wizyta KMPT w tym miejscu odbyła się w dniach 18-20 lutego 2019 r. Raport powizytacyjny został przekazany Ministerstwu Zdrowia pismem z dnia 5 kwietnia 2019 r., znak KMP.574.1.2019.JZ.

Z uwagi na pandemię COVID-19, KMPT zmuszony był czasowo zawiesić wizytowanie miejsc zatrzymań. Monitorowanie tych miejsc odbywa się jednak zdalnie, przy wykorzystaniu komunikatora internetowego *Skype*. Rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz personelem miejsc detencji, odbywają się w sposób zapewniający poufność takiego kontaktu. Do tej pory, ta forma komunikacji została zastosowana w kilkunastu jednostkach penitencjarnych oraz w kilku ośrodkach wychowawczych dla nieletnich w kraju.

Pozwoliła ona na zebranie istotnych informacji dotyczących realizacji praw osób pozbawionych wolności oraz funkcjonowania placówek, w których przebywają, bez ryzyka uszczerbku zdrowotnego zarówno dla tych osób, jak i pracowników BRPO.

Warto podkreślić, że dyrektorzy jednostek penitencjarnych i placówek wychowawczych dla nieletnich, współpracujący w tym zakresie z pracownikami KMPT, wykazują się pełnym zrozumieniem dla tej formy komunikacji.

Powodem mojego pisma do Pana Ministra jest postawa dr n. med. Ryszarda Wardeńskiego, Dyrektora Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dys socjalnym w Gostyninie, który uniemożliwia wykonywanie działalności kontrolnej w ramach mandatu KMPT.

W dniu 19 maja 2020 r. Dyrektor Krajowego Mechanizmu wystosował do Pana Dyrektora pismo, w którym poinformował o zamiarze przeprowadzenia w Ośrodku rewizytacji mającej na celu sprawdzenie stopnia realizacji zaleceń KMPT, wydanych w następstwie ostatniej wizyty w Ośrodku w dniach 18-20 lutego 2019 r. (znak pisma KMP.574.2.2020.RK). Weryfikacja implementacji zaleceń, z uwagi na pandemię koronawirusa i konieczność zachowania środków ostrożności w kontaktach międzyludzkich, miałyby się odbyć m.in. poprzez rozmowy z pacjentami Ośrodka i zatrudnionego w nim personelu, realizowane za pomocą komunikatora *Skype* lub innej technologii wideo. W piśmie nie określono terminu rewizytacji, pozostawiając tę kwestię do omówienia w trakcie dalszego kontaktu roboczego. Pan Dyrektor został poproszony o przygotowanie przynajmniej jednego stanowiska komputerowego wyposażonego w dostęp do komunikatora internetowego *Skype*. Został również zapoznany z obowiązującymi w trakcie takich rozmów zasadami, które przesłano jako jeden z załączników do pisma.

W dniu 26 maja 2020 r. do sekretariatu KMPT wpłynęła odpowiedź, w której Pan Dyrektor poinformował Krajowy Mechanizm, że z uwagi na warunki lokalowe zaproponowana forma komunikacji jest niemożliwa do spełnienia. Zasugerował także, by kontakt z pacjentami odbywał się za pomocą ich prywatnych telefonów komórkowych lub telefonu bezprzewodowego, znajdującego się w dyżurce pielęgniarskiej. Pan Dyrektor odmówił również możliwości przeprowadzenia wizytacji, w sposób tradycyjny,

argumentując, że nie wyraża zgody na wchodzenie do KOZZD osób nie zatrudnionych w Ośrodku.

Chciałbym w tym miejscu, zwrócić uwagę na następujące kwestie. Wskazana przez Pana Dyrektora propozycja kontaktów telefonicznych nie spełnia standardów wizytacji KMPT i nie może zostać zaakceptowana. Warunkiem niezbędnym do monitorowania placówki jest poufność rozmów, które powinny być przeprowadzone bez świadków. Każdy z rozmówców wybranych do rozmów powinien zostać ponadto zidentyfikowany przez pracownika KMPT przed rozpoczęciem rozmowy, jako osoba którą wybrał do rozmowy. Na potrzeby odbywania rozmów powinno zostać przygotowane oddzielne pomieszczenie, w którym rozmowa nie będzie rejestrowana w żadnej formie, ani słyszana przez osoby postronne. Polskie władze ratyfikując OPCAT zgodziły się na formę komunikacji z osobami pozbawionymi wolności, która spełnia takie właśnie warunki⁴. Trudno zatem wyobrazić sobie poufną rozmowę realizowaną na warunkach zaproponowanych przez Pana Dyrektora.

Chciałbym też podkreślić fakt, że podczas wizytacji KMPT w 2019 r., każda z sal Ośrodka dysponowała przeszklonymi drzwiami, które umożliwiałyby nadzór nad pacjentami w czasie prowadzenia rozmów przez komunikatora *Skype* lub innej technologii wideo. W jednej z takich sal były prowadzone poufne rozmowy przez przedstawicieli KMPT. Ponadto, warunek poufności prowadzonych rozmów mogłoby spełniać także pomieszczenie biblioteki funkcjonującej na terenie Ośrodka. **W mojej ocenie, argument Dyrektora o braku możliwości sprostania wymaganiom w tym zakresie, jest argumentem nieuzasadnionym i narusza mandat KMPT przewidziany w OPCAT.**

Zgodnie z postanowieniami OPCAT Rzecznik ma prawo odwiedzin dowolnego miejsca zatrzymań w Polsce, bez zapowiedzi, w dowolnym czasie⁵. Uniemożliwienie przeprowadzenia wizyty kontrolnej stanowi naruszenie OPCAT, a tym samym polskiego prawa. Zgodnie z art. 91 Konstytucji OPCAT jako umowa międzynarodowa, ratyfikowana na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, stanowi część polskiego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowany. **Realizacja postanowień OPCAT przez Dyrektora KOZZD jest więc jego obowiązkiem prawnym.**

⁴ Zob. art. 20 pkt. d) OPCAT.

⁵ Zob. art. 4, 19 i 20 OPCAT.

W kwestii możliwości przeprowadzenia wizyt przez krajowe mechanizmy prewencji tortur w czasie pandemii COVID-19 wypowiedział się Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT)⁶, który wskazał, że ryzyko złego traktowania osób pozbawionych wolności może wzrosnąć, w wyniku wdrażanych środków ochrony zdrowia publicznego. Krajowe mechanizmy prewencji tortur powinny więc nadal wykonywać swoje uprawnienia w zakresie wizyt prewencyjnych, chociaż sposób ich przeprowadzania musi uwzględniać uzasadnione ograniczenia w zakresie kontaktów społecznych. Powinny one przede wszystkim działać w oparciu o zasady *niewyrządzania szkody* oraz *równoważności opieki*. Krajowe mechanizmy jako organy niezależne posiadają swobodę określania, jak najlepiej reagować na wyzwania związane z pandemią w ramach ich własnej właściwości terytorialnej. Mają również obowiązek realizowania uprawnień prewencyjnych wobec miejsc pozbawienia wolności w taki sposób, który zminimalizuje potrzebę kontaktów społecznych, ale jednocześnie zapewni możliwość skutecznych działań prewencyjnych. KMPT nie można całkowicie odmówić wstępu do oficjalnych miejsc pozbawienia wolności z uwagi na ryzyko pandemii⁷.

SPT wskazał, że działania prewencyjne podejmowane przez KMPT mogą obejmować m.in. korzystanie z elektronicznych środków komunikacji z osobami w miejscach pozbawienia wolności oraz zapewnienie kanałów umożliwiających szybkie i poufne przekazywanie informacji⁸.

Na uwagę zasługuje również opinia Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), w której podkreślono, że działania monitoringowe prowadzone przez niezależne organy, w tym KMPT, pozostają istotnym zabezpieczeniem przed złym traktowaniem. Państwa powinny w dalszym ciągu gwarantować KMPT dostęp do wszystkich miejsc pozbawienia wolności, w tym do miejsc, w których przebywają osoby objęte kwarantanną. KMPT powinien jednak stosować wszelkie środki ostrożności w celu przestrzegania zasady *niewyrządzania szkody*,

⁶ Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). Zob. art. 5-16 OPCAT.

⁷ Opinia SPT dotycząca sposobu pracy KMPT w czasie pandemii COVID-19 znajduje się w dokumencie pt. Advice of the Subcommittee on Prevention of Torture to States Parties and National Preventive Mechanisms relating to the Coronavirus Pandemic (adopted on 25th March 2020).

⁸ Tamże, Część IV ust. 11 i 13 pkt. 3) i 6). Zobacz także Część I. Introduction – pkt. 4, 6, 7.

w szczególności w odniesieniu do osób starszych i osób z istniejącymi wcześniej schorzeniami⁹.

Na szczególną potrzebę podtrzymania takiego kontaktu w dobie pandemii koronawirusa wskazują ponadto alarmujące doniesienia z placówki dotyczące podjęcia i przebiegu protestu głodowego pacjentów¹⁰. Na szczęście zakończył się on podpisaniem porozumienia pomiędzy pacjentami a dyrektorem Ośrodka w dniu 29 czerwca¹¹. Wśród postanowień porozumienia znalazł się również zapis dotyczący stworzenia w każdym z oddziałów Ośrodka jednego stanowiska komputerowego z dostępem do internetu.

W mojej ocenie, na podjęcie decyzji o takiej formie sprzeciwu pacjentów wobec zasad funkcjonowania Ośrodka, wpłynął m.in. brak przyznania im dodatkowych uprawnień w zamian za wstrzymanie odwiedzin wprowadzone w związku ze stanem pandemii. Podkreślić należy, że ograniczenia w zakresie bezpośrednich kontaktów z osobami przebywającymi na wolności stosowane są również w innych miejscach detencji wizytowanych przez Krajowy Mechanizm, jednakże tylko pacjenci Ośrodka, nie otrzymali żadnej alternatywnej możliwości podtrzymywania kontaktu ze swoimi bliskimi, w zamian za odebrane im z dnia na dzień tak istotne uprawnienie. Zarówno w więzieniach, jak i w placówkach dla nieletnich, w miejsce wstrzymanych widzeń, wprowadzono i upowszechniono kontakty z bliskimi realizowane za pośrednictwem komunikatorów internetowych.

W mojej ocenie nie ma więc przeszkód, by forma komunikacji zaproponowana przez Rzecznika Praw Obywatelskich mogła zostać zrealizowana, a działania Dyrektora Ośrodka służą wyłącznie uniemożliwieniu realizacji KMPT działań kontrolnych.

Z uwagi na fakt, że nadzoruje Pan Minister działalność Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w Gostyninie, zwracam się z uprzejmą prośbą o podjęcie działań, zmierzających do umożliwienia przedstawicielom KMPT wypełnienia ich mandatu i umożliwienia przeprowadzenia rozmów z pacjentami i członkami personelu Ośrodka, za pośrednictwem komunikatora *Skype* lub innego komunikatora umożliwiającego połączenie audio-wideo.

⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic issued on 20 March 2020, CPT/Inf (2020)13, pkt. 10).

¹⁰ <https://wyborcza.pl/7,75398,26060693,strajk-glodowy-w-gostyninie-dyrektor-powoduje-zagrozenie-dla.html>

¹¹ <https://wyborcza.pl/7,75398,26087007,koniec-glodowki-w-gostyninie.html>

W załączeniu przesyłam Panu Ministrowi korespondencję w tej sprawie:

1. Pismo Dyrektora KMPT z dnia 19 maja 2015 r., znak KMP.574.2.2020.PK;
2. Zasady przeprowadzania rozmów;
3. Oświadczenie pacjenta dotyczące odmowy rozmowy z przedstawicielem KMPT;
4. Instrukcję nawiązywania połączenia przez Skype;
5. Odpowiedź Dyrektora KOZZD z dnia 26 maja 2020 r.

W związku z powyższym zwracam się z uprzejmą prośbą o zajęcie stanowiska w tej sprawie i poinformowanie o podjętych działaniach.

Załącz. 5.

Z wyrazami szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

1. Pan Waldemar Kraska, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Zdrowia.